

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

La caça de bruixes: una mirada des de la perspectiva de gènere

Francisca Vives Ramon

Grau d'Educació Social

Any acadèmic 2020-21

Treball tutelat per Elena Quintana Murci
Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:
Bruixes, caça de bruixes, feminisme, patriarcat, capitalisme.

Resum

La caça de bruixes va ser un assassinat en massa de moltes persones, sobretot dones, que es va estendre per Europa entre el segle XV i el segle XVIII. Es van escriure molts de manuals que explicaven qui era una bruixa i com procedir per jutjar-la. Aquests manuals deixaven molt clar que les dones tenien més probabilitats de ser bruixes perquè eren dèbils, fomentant amb aquest discurs que la bruixeria es feminitzés. La figura de la bruixa representava totes les dones que no encaixaven a la societat del moment, al rol que s'esperava d'elles. Aquesta història ens ha arribat a través del temps amb la icona de la bruixa amb diferents estereotips associats, sovint oposats, sempre lligats al sistema patriarcal que utilitza la figura segons la seva conveniència. La realitat és que l'estat i l'església van capturar, torturar i matar a dones pel fet de ser dones, perquè aquestes eren un entrebanc per a la creació de la nova estructura social i econòmica que s'estava construint. Els càstigs d'unes servien com a advertència per les altres. Les van privar de la seva llibertat, dels seus coneixements i de la seva vida comunitària i cooperativa per deixar pas al capitalisme i al patriarcat.

Amb l'objectiu general d'analitzar la història de la cacera de bruixes des d'una perspectiva de gènere i la seva influència en la situació actual de les dones, aquest treball repassa la història a través d'una recerca sistemàtica de bibliografia amb una mirada de gènere. S'han trobat 133 documents dels quals s'han fet una revisió crítica de 21, entre ells un llibre. La finalitat és conèixer el context i quina era la situació en la qual es trobaven les dones entre els segles XV i XVIII i com els esdeveniments plens de sofriment i terror que van viure durant aquests tres-cents anys van canviar la seva manera de viure de forma dràstica i violenta i també les conseqüències que aquests canvis han tingut a la vida de les dones actuals. El repàs de diferents punts de la història de la caça de bruixes demostra que es segueix jutjant a les dones que surten del rol que el patriarcat espera d'elles i que la caça de bruixes segueix existint tant de manera simbòlica com literal.

Paraules clau: Bruixes, caça de bruixes, feminisme, patriarcat, capitalisme.

Abstract

The witch hunt was a mass murder of many people, mostly women, that spread throughout Europe between the 15th and 18th centuries. Many manuals were written explaining who was a witch and how to proceed to judge her. These manuals made it very clear that women were more likely to be witches because they were weak, thus encouraging the feminization of witchcraft. The figure of the witch represented all women who did not fit into the society of the time, who did not represent the role expected of them. This story has come down through time with the icon of the witch with different stereotypes associated, often opposite, always linked to the patriarchal system that uses the figure according to its convenience. The reality is that the State and the Church captured, tortured, and killed women because they were women, because they were a hindrance to the creation of the new social and economic structure that was being built. The punishments of some served as a warning to others. They were deprived of their freedom, their knowledge and their community and cooperative life to give way to capitalism and patriarchy.

With the general objective of analyzing the history of witch-hunting from a gender perspective and its influence on the current situation of women, this paper reviews the history through a systematic search of literature with a gender perspective. A total of 133 documents have been found, of which 21 have been critically reviewed, including a book. The objective is to know the context and the situation in which women were between the 15th and 18th centuries and how the events full of suffering and terror that took place during these three centuries changed their way of life in a drastic and violent way and the consequences that these changes have had on the lives of women today. The review of different moments in the history of witch hunts shows that women who step out of the role expected of them by the patriarchy are still judged and that witch hunts continue to exist both symbolically and literally.

Keywords: witches, witch hunts, feminism, patriarchy, capitalism.

ÍNDIX

1. Introducció i justificació	6
2. Marc teòric	7
2.1. Context històric	8
2.2. Les bruixes i la bruixeria	9
2.3. El concepte de patriarcat	10
3. Objectius	10
4. Metodologia	11
5. Resultats	15
5.1. La caça de bruixes	15
5.2. Tractats del diable, els manuals dels inquisidors	17
5.3. El pes de la paraula bruixa	21
5.4. Ser bruixa, una qüestió de gènere i classe	22
5.5. Bruixes, capitalisme i patriarcat	23
5.6. Les bruixes a través de la cultura	28
5.7. Les bruixes del passat, les bruixes del present	31
6. Conclusions.....	34
Referències	40
ANNEXES	43

1. Introducció i justificació

A aquest treball de fi de grau es pretén fer una recerca de la història de la caça de bruixes des d'una perspectiva de gènere. Aquests crims i la construcció de les bruixes han estat mitificats i traslladats a cançons, contes, llegendes i pel·lícules. Els llocs on es va dur aquesta caça s'han convertit en atraccions turístiques, sembla que sense una consciència plena del que va passar. Es van assassinar moltes dones pel fet de ser diferents: viudes, estrangeres, velles, solteres; per tenir coneixements de la natura i del cos femení i pel fet de rebel·lar-se davant els canvis socials que s'estaven donant. Aquestes dones eren perseguides per la comunitat, castigades, cremades, torturades i violades per bruixeria.

Les dones al llarg de la història han passat per moltes situacions on els seus drets han estat vulnerats. La cacera i la crema de bruixes es van donar en un context on la dona era temuda i menyspreada (Fajardo Sánchez, 2015). La història de la cacera de bruixes es pot estudiar des d'una perspectiva de gènere, ja que la majoria de persones jutjades per bruixeria eren dones, i es pot relacionar amb el masclisme i el patriarcat (Castell Granados, 2018). Per tot aquest impacte que va tenir, els darrers anys, aquests crims s'han estudiat des d'una perspectiva feminista (Castell Granados, 2018; Fajardo Sánchez, 2015).

La cacera de bruixes va començar a principis del segle XV al Sud d'Europa quan algunes persones van ser jutjades i condemnades pel crim de bruixeria. Els tribunals que jutjaven aquests crims eren tant laics com eclesiàstics tot i que la creença popular pensa que era la Inquisició qui promovia aquesta caça la majoria de vegades no era així. A poc a poc, es va anar creant una construcció mental del que eren les bruixes; éssers que tenien relació amb arts malèfiques, amb màgia, amb el dimoni... Hi havia un conjunt de creences populars que parlaven d'esperits femenins capaços dels vespres anar per les cases per fer mal a les persones que hi vivien, especialment als nadons (Castell Granados, 2018).

Aquestes caceres de bruixes tenien unes característiques comunes: les condemnades eren quasi tot dones; el crim més comès era l'infanticidi; la majoria d'acusacions eren fetes pels propis veïns i família. La justícia laica tenia més rellevància que l'acusació de la inquisició que era més esporàdica. La construcció de la bruixa es feia al voltant del vol nocturn, els "aquerrales", les pocions, les malediccions i la relació amb el dimoni (Castell Granados, 2018).

Les dones eren les principals víctimes de la caça de bruixes perquè elles van ser les principals afectades per la capitalització de la vida econòmica i perquè la sexualitat i la reproducció de les dones es va utilitzar com una forma de control social. Aquesta caça va ser un instrument per construir el patriarcat, on les dones, la seva feina i la seva sexualitat i reproducció van passar a ser controlades per l'estat i a ser considerats com a recursos econòmics (Díaz Lozano i Féliz, 2016; Federici, 2018a).

La cacera de bruixes és un dels primers feminicidis documentats de la història d'Occident. En un món sense garanties processals ni presumpció d'innocència, les acusades van patir violència física, psicològica i institucional. A través del recompte de víctimes del procés s'observa un clar biaix de gènere (Jiménez Sureda, 2017, p.9).

Les bruixes són construccions de les ments humanes, es van construir per fer por a la societat i la por és una eina molt potent per controlar-la. Les dones eren perseguides per ser diferents del que s'esperava d'elles i actualment això segueix passant, hi ha una cacera de bruixes en el nostre dia a dia on es condemna socialment a les dones que surten dels estereotips i del rol que s'espera d'elles. La caça de bruixes segueix existint a alguns indrets del món com a Àfrica i l'Índia, on maten a les dones acusades de bruixeria amb la finalitat amagada de quedar-se les seves terres.

Per tot el que s'ha exposat pens que és molt important que es revisi la història de la caça de bruixes per tal de tractar el tema amb el respecte que es mereix, per conèixer el context en el qual es va donar i per veure quines repercussions va tenir aquesta caça en aquell moment i en l'actualitat. Investigant quina relació té amb el patriarcat i el capitalisme actual i perquè es segueixen matant a dones per bruixeria avui en dia. Sembla que la història no ha canviat sinó que caçadors de bruixes i bruixes han agafat una altra forma. Conèixer la història ens ajudarà a transformar la societat.

2. Marc teòric

Amb aquest marc teòric es pretén contextualitzar la història de la caça de bruixes, i ressaltar les definicions de bruixa, bruixeria i patriarcat, ja que aquests conceptes tendran especial rellevància en l'anàlisi i lectura dels resultats presentats posteriorment.

La història de les bruixes és una història de por. D'una por ben fonamentada, però molt mal enfocada: la por dels éssers humans als éssers humans, al mal que hi ha en l'espècie, però projectada sobre un blanc fàcil, sobre individualitats febles i desprotegides a les quals es podria agredir impunement (Jiménez Sureda, 2017, p.9).

2.1 Context històric

La bruixeria és un concepte que va sorgir al voltant del segle IX, tot i que del concepte de màgia se'n parlava molt abans. Hi ha documentació datada d'aquest segle que parla de bruixeria, molts segles abans que comencés la caça de bruixes (Henningsen, 2014). Entre el segle X i XIII l'església era tolerant amb les persones que consideraven bruixes, no creien molt en aquesta figura i quan aquestes es confessaven se les feia resar o pagar multes econòmiques (González Estrada, 2018).

La cacera de bruixes va començar al sud d'Europa i a poc a poc es va anar estenent durant l'època moderna (Castell Granados, 2021). Va comprendre un període molt llarg, que començà gradualment des del segle XIII. A partir d'aquest moment es veia al dimoni com un enemic de Déu i començà l'extermini de qui anomenaven bruixes. Aquesta caça s'intensificà considerablement entre els segles XV i XVIII, coincidint amb la transició del feudalisme al capitalisme, amb el colonialisme i amb la persecució cap als jueus. Durant aquest període també eren perseguits els malalts, els heretges i els marginats (González Estrada, 2018). A partir del segle XV, amb la publicació de butlles papals i del tractat *Malleus Malleficarum*, la bruixeria va començar a feminitzar-se. Es perseguien més dones que homes, sobretot en situació de marginalitat (Castell Granados, 2021).

Després del segle XVI coincidint amb la cacera de bruixes, es va dissoldre l'estructura econòmica feudal i va començar a sorgir l'estructura econòmica de la societat capitalista. Marx definia la relació del capital com la polarització del mercat de mercaderies, va concebre el capitalisme com un mode de producció. El capitalisme es caracteritza per la propietat del capitalista damunt els mitjans de producció, el que suposa la no propietat del proletariat (Arastaita, 2018). Marx va analitzar el capitalisme des d'una òptica masculina, sense tenir en compte el paper de les dones en aquest procés (Godínez, 2020).

El nombre de les persones acusades i condemnades per bruixeria és molt difós. Les formes més

comunes de matar-les eren cremades o a la forca. Es calcula que hi va haver uns cent mil processos judicials, la meitat d'aquests amb la mort com a destí final. La majoria d'aquestes acusacions eren contra dones, solteres, velles, viudes. També hi havia famílies pobres a les quals torturaven fins a confessar crims de bruixeria, que en realitat eren crims que no havien estat resolts. D'aquesta manera, els jutges podien estar orgullosos d'haver resolt el crim o es podien tapar temes políticament incorrectes. Els casos més sonats de la caça de bruixes a Espanya, es van donar a Logronyo, Zugarramurdi, Catalunya, País Basc, La Rioja, Aragó i Castella (Jiménez Sureda, 2017).

El crim de bruixeria implicava acusacions com: pactes amb el diable; volar; influir sobre altres persones, collites i ramats; provocar tempestes; transformar animals; influir sobre la sexualitat i la fertilitat de les persones... (González Estrada, 2018).

La construcció mental de qui era una bruixa va passar de boca en boca, en part pels predicadors. D'aquesta forma es va anar formant el concepte col·lectiu de bruixeria que va quedar registrat a nombrosos tractats que van escriure teòlegs, juristes i inquisidors (Castell Granados, 2021). Les bruixes formàvem part de la cultura medieval i moderna. Sortien a pintures, teatre, gravats, cançons, estampes, auques, pamflets... (Jiménez Sureda, 2017). La por de la societat va fer que els veïnats s'assenyalessin uns a altres per bruixeria. Les acusacions eren el primer pas, seguit de tortures i execucions. S'acusaven uns a altres, fins i tot es va convertir en una manera de venjar-se per qüestions privades (Aller Maisonnave, 2016). Hi havia diferents tribunals que jutjaven la bruixeria: el 63% dels casos eren jutjats per autoritats civils, el 17% per tribunals episcopals i el 20% per la Inquisició (Henningsen, 2014).

2.2 Les bruixes i la bruixeria

Les bruixes i la història de la caça de bruixes han arribat als nostres temps de diferents formes, cada persona segons la seva cultura i les seves creences s'ha format dins la ment la idea mística d'aquesta història, segurament sense aturar-se a pensar en el que va passar realment i el sofriment que va implicar. Però, com es defineix una bruixa?, i la bruixeria?

Segons Henningsen (2014):

La bruixeria és un sistema de creences màgiques referents a certa categoria d'individus, que suposadament amenacen amb destruir la societat des de dins. Generalment les

bruixes són dones, encara que també puguin ser homes. La bruixeria no és una art o tècnica màgica que es pugui aprendre, sinó un poder natural innat o adquirit mitjançant un tracte amb un ésser sobrenatural. Amb aquest poder les bruixes poden fer mal a persones i animals per un tocament, una mirada o simplement enveja (p.133).

Segons l'Enciclopèdia Catalana (2021):

Una bruixa és una dona que practica la bruixeria. La bruixeria és un poder malèfic exercit per qui hom suposa que té pacte amb el diable. A diferència, però, de la màgia pròpiament dita, que apareix com una capacitat tècnica que pot ser apresada per qualsevol, la bruixeria és considerada una qualitat innata dels qui hom suposa que la posseeixen. L'origen de les pràctiques de bruixeria pot ser cercat en la supervivència de cultes pagans, però molt especialment en les doctrines dualistes cristianes i en la creença en el poder del dimoni, molt esteses a l'Europa medieval. Les dones que la practiquen són anomenades bruixes, i els homes, bruixots.

2.3 El concepte de patriarcat

Marianne Hester diu que la caça de bruixes va ser un feminocidi, (violència dels homes cap a les dones pel fet de ser dones) i que el feminocidi és tan antic com el patriarcat (Fajardo Sánchez, 2015).

Per patriarcat s'entén l'organització jeràrquica masculina de la societat i, encara que la seva base legal institucional apareix de manera molt més explícita en el passat, les relacions bàsiques de poder han persistit intactes fins als nostres dies. El sistema patriarcal es manté, a través del matrimoni i la família, mitjançant la divisió sexual de la feina i de la societat (Eisenstein, citat a García García, 2018, p.260).

3. Objectius

Objectiu general:

- Analitzar la història de la cacera de bruixes des d'una perspectiva de gènere i la seva influència en la situació actual de les dones.

Objectius específics:

- Realitzar una recerca sistemàtica de la literatura sobre la cacera de bruixes i la seva influència en la situació actual de les dones.
- Analitzar els fets històrics i la seva relació amb el patriarcat, capitalisme i les desigualtats.

4. Metodologia

En aquest apartat s'explica la trajectòria que s'ha seguit, des de la recerca fins a l'anàlisi dels documents, per poder dur a terme els objectius proposats. Amb la finalitat de dur a terme una investigació coherent amb aquests objectius s'ha fet una revisió bibliogràfica utilitzant la revisió sistemàtica.

Una revisió sistemàtica és un tipus d'investigació científica mitjançant la qual es revisa literatura científica sobre un tòpic partint d'una pregunta formulada de forma clara i objectiva, utilitzant mètodes sistemàtics i explícits per localitzar, seleccionar i valorar críticament les investigacions rellevants a aquesta pregunta i aplicant protocols sistemàtics d'aquestes investigacions, amb l'objectiu d'arribar a conclusions vàlides i objectives sobre què és el que diuen les evidències sobre aquest tòpic (Sánchez-Meca, 2010, p.54).

Per començar aquesta revisió sistemàtica s'han triat les bases de dades que s'adequaven més a la temàtica de l'estudi, relacionades amb les ciències socials. Per altra banda, també s'han triat les paraules clau que combinades amb booleans donaven equacions de recerca. A cada cercador, segons les seves característiques, s'ha decidit quins filtres s'utilitzarien. A partir dels resultats obtinguts s'han seleccionat les lectures llegint el títol i el resum d'aquestes. Finalment, s'han analitzat els documents que s'han seleccionat. Durant la recerca, s'han enregistrat les dades de les lectures a diferents taules pròpies.

Les bases de dades on s'ha fet la recerca són, Dialnet, Scopus, ERIC, Web of Science, i EBSCO. Les paraules clau d'aquest treball de fi de grau són: bruixes, caça de bruixes, feminisme, patriarcat. Les equacions utilitzades són diferents a cada cercador, però es basen en les paraules bruixa, bruixes, caça de bruixes i termes relacionats amb el feminisme. Aquestes han estat les equacions resultants: (brujas AND femin*), ("witch hunt" AND femin*), ("witch Hunt"

AND feminism), (witches AND femin*), (witches AND feminism), (“witch Hunt” AND feminism), (witch AND feminism) com es pot veure a la taula 1, juntament amb els resultats obtinguts.

S’han utilitzat combinacions de les paraules caça de bruixes, bruixes, bruixa i feminisme en diferents idiomes per fer les recerques. S’han emprat cometes (“”) perquè la recerca de “caça de bruixes” fos de les tres paraules conjuntament. Per altra banda, s’ha utilitzat el truncament a la paraula de la recerca (femin*) a les bases de dades que ho permetien, perquè s’incloguessin a la recerca paraules com feminisme, feminista, feminocidi.... També s’ha usat el booleà “AND”, perquè es tinguessin en compte els dos termes a la recerca. Els idiomes emprats són: català, castellà, anglès.

Català	Castellà	Anglès
Bruixes	Brujas	Witches
Cacera de bruixes	Caza de brujas	Witch hunt
Patriarcat	Patriarcado	Patriarchy
Feminisme	Feminismo	Feminism
Feminocidi	Feminicidio	Feminicide

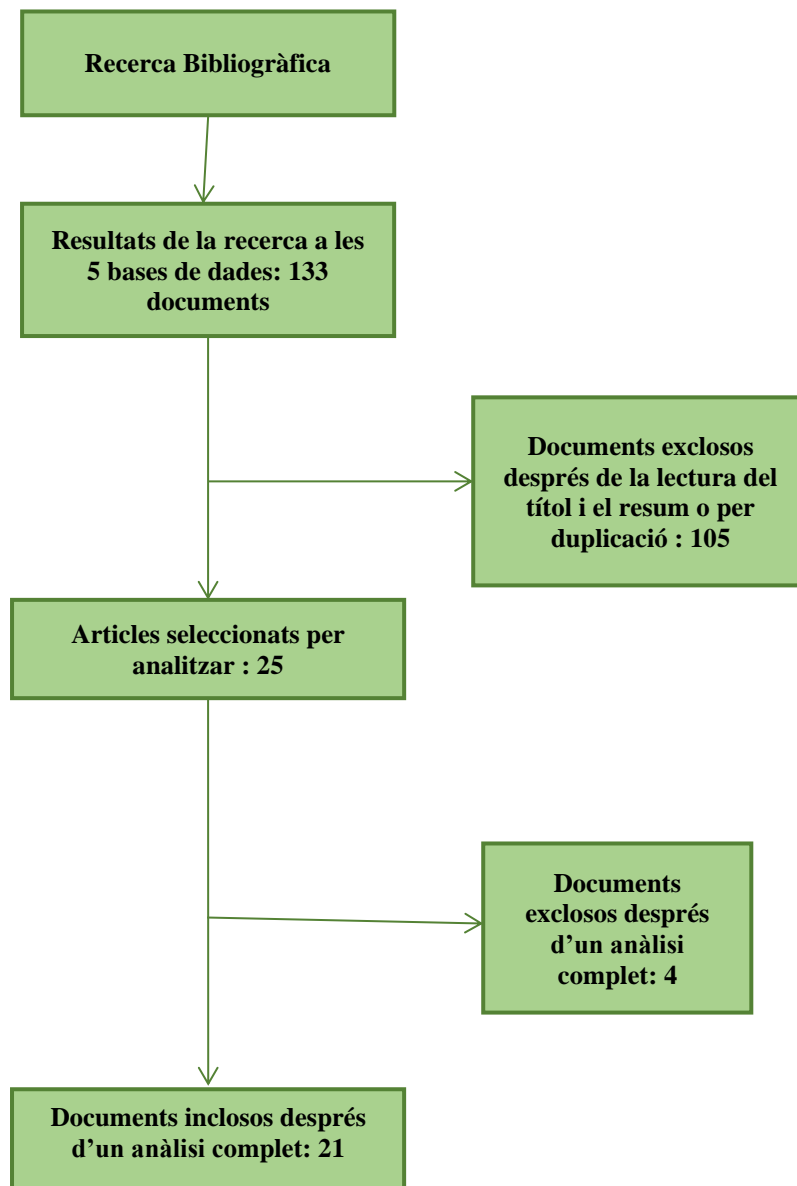
Els criteris d’inclusió i exclusió que s’han tengut en compte per tal d’acotar més la recerca són per un part la limitació dels articles als darrers sis anys, del 2015 al 2021, i per altre que a cada cercador s’han utilitzat filtres diferents com s’indica a la taula 1. S’han exclòs els articles repetits.

Taula 1. Equacions de la recerca i nombre de documents obtinguts

Base de dades	Equació de la recerca	Documents obtinguts	Documents inclosos
Dialnet	Brujas AND femin*	50	15
Scopus	"witch hunt" AND femin* <u>Filtres:</u> Recerca dins: Títol de l'article, resum, paraules clau Limitat a: 2015-2021	11	2
ERIC	"Witch Hunt" AND feminism Witches AND feminisme	0 1	0 1
Web of science	Witches AND femin* <u>Filtres:</u> A totes les bases de dades Els darrers cinc anys	71	10
EBSCO	Witches AND feminisme "Witch Hunt" AND feminism Witch AND feminisme	0 0 0	0 0 0
Total		133	28

A partir de les diferents equacions de recerca s'han obtingut 133 documents, dels quals s'han seleccionat 28. Després d'una anàlisi més intensa s'han inclòs 21 articles. S'han descartat 3 articles per estar repetits i els altres perquè finalment, després d'una lectura més profunda, no s'adequaven al contingut del treball. Durant la investigació s'ha anat creant una base de dades on hi ha informació de cada lectura, la podem veure a la taula 2, annex 1.

Fluxograma de recerca i selecció d'articles

5. Resultats

A continuació es presenten els resultats de la revisió sistemàtica duta a terme. Aquesta revisió ha permès profunditzar sobre el tema de la història de la caça de bruixes, estudiada des d'una perspectiva de gènere. La lectura i l'anàlisi dels diferents documents ha conclòs amb un repàs i reflexió dels diferents temes que m'han semblat més rellevants per poder assolir els objectius proposats. Amb aquesta finalitat, aquesta part s'estructura en diferents continguts lligats al tema principal:

1. La caça de bruixes.
2. Tractats del diable, els manuals dels inquisidors.
3. El pes de la paraula bruixa.
4. Ser bruixa, una qüestió de gènere i classe.
5. Bruixes, capitalisme i patriarcat.
6. Les bruixes a través de la cultura.
7. Les bruixes del passat, les bruixes del present.

5.1 La caça de bruixes

La caça de bruixes va ser un fenomen que es va anar gestant a partir del segle XIII al Sud d'Europa i que es va cobrar la majoria de víctimes entre els segles XV i XVIII. Amb les colonitzacions els missioners i conquistadors van dur la caça de bruixes a Amèrica del Sud i a les altres colònies. A partir del segle XIV es va canviar la concepció de les bruixes. Aquest canvi del pensament de la societat en gran part va ser provocat pel canvi que va fer l'església en el seu discurs, ja que fins a la data no creia en les bruixes com a ser malvats sinó que la màgia blanca estava estesa, però al segle XVI es van escriure i difondre les butlles que condemnaven la bruixeria (Jiménez Sureda, 2017).

Quan s'estudia la relació entre la religió cristina i la màgia s'evidencia que sempre ha tengut un pes important en la diferenciació jeràrquica del gènere, però la religió no només ha tengut poder damunt les dones sinó també damunt la classe, la raça i el colonialisme. A la història de la religió cristiana podem veure com la dona forma part d'un paper secundari i en la majoria d'ocasions a més el seu rol té connotacions negatives. El món espiritual de la religió es mescla amb el món espiritual de la màgia i aquí és on entren les dicotomies, Déu enfront del dimoni i les seves deixebles les quals s'han d'exterminar (Zwissler, 2018). La publicació de la butlla

papal “Super Illius Specula” del papa Juan XXIII va marcar la diferència en el pensament social. Amb aquesta butlla l’església va començar aquest procés de construcció de la figura de la bruixa, però altres condicions del moment van ajudar a afavorir les acusacions que es feien a aquestes: guerres, males collites, epidèmies (Beteta Martín, 2016).

La caça de bruixes va ser un fet especialment femení dut a terme per autoritats tant religioses com laiques. La bruixeria era un crim que depenia de les construccions socials que s’havien fet del que era una bruixa i aquestes construccions es feien al voltant del que era el gènere masculí i femení (Méndez, 2018). Daly entén la caça de bruixes com un procés cap a les dones que no es sotmetien a l’ordre patriarcal, no com un caça de dones en general (Torres Aimú, 2019). Carol Karlsen, considera que la caça de bruixes va ser una resposta de les autoritats masculines judicials i eclesiàstiques en contra de les dones que no s’adaptaven al seu paper d’esposa submissa i casta (Méndez, 2019).

Hi ha dades molt diverses de quantes persones van morir acusades i jutjades pels crims de bruixeria. Les xifres més acceptades pels historiadors estan entre 40.000 i 60.000. Mils de persones van ser assassinades i el 90% eren dones (Fajardo Sánchez, 2015). Tot i que als textos de l’època surten homes i dones condemnats com a bruixes i bruixots el que comparteixen aquests textos és que la dona és vista i construïda com un ésser inferior. Per tant, la persecució de la bruixeria estava lligada a les diferències socials que s’havien construït entre els sexes, al que estava delimitat com masculí o femení (Méndez, 2019).

L’església en un principi no creia en les bruixes, ni en el fet que cap persona pogués tenir poders. Però amb el temps sí que creien en els crims que se’ls adjudicaven: assassinats, destrucció de collites, malalties, generar tempestes, generar sequeres, matar als animals, crear plagues, embogir als homes perquè deixessin les seves dones o perquè anessin amb prostitutes, fer desaparèixer els penis dels homes, fer tornar estèrils les dones, matar, ressuscitar, fer enrabiatar la gent, canviar de cara, allunyar a la gent del bon camí de Déu, crear a la gent malalties incurables... (Fajardo Sánchez, 2015). Creien que aquesta feia pactes amb el diable i aquest sí que tenia aquests poders. Per tant, les jutjaven més que pels crims comesos, dels quals no se les feia directament responsables, pel fet d’haver pactat amb el diable i haver romput el seu compromís amb Déu (Méndez, 2018).

Quasi tots els tractats que es van publicar al segle XV tenen la idea que les bruixes no tenen poders malignes, sinó que el dimoni les emprava com a eina per les seves accions diabòliques. Quan se sostenia que una dona no podia tenir poders, no ho feien des de la incredulitat de la màgia, ho feien des de la incredulitat que una dona fos poderosa. Segons els autors de l'època, les dones tenien més possibilitats d'exercir la bruixeria per la seva debilitat física, intel·lectual i moral. Per la societat, les dones eren fràgils i per tant tenien més probabilitats de ser enganades pel dimoni i acabar sent bruixes. D'aquesta manera la bruixeria quedava feminitzada i elles eren el canal entre el món dels inferns i la Terra (Beteta Martín, 2016; Méndez, 2019).

La caça de bruixes va difondre la idea que les dones no eren éssers humans complets. Aquesta construcció de la dona va permetre l'explotació del treball femení. En definitiva, la caça de bruixes va generar més diferències a la societat, la van utilitzar com a pretext per la divisió del treball sexual, la devaluació del treball femení, i la degradació de les dones en termes generals. Aquesta caça també s'utilitzava com a cortina de fum per amagar i solucionar temes que gestionaven gent amb poder, amb la desventura que no només l'Estat i l'església ho utilitzaven amb aquestes finalitats sinó que el mateix poble els va seguir (Jiménez Sureda, 2017).

En aquest moment històric les dones amb els seus coneixements i la seva forma de socialitzar-se eren un entrebanc per la cristiandat del moment i per deixar enrere el sistema feudal. La diferenciació sexual que implicava una jerarquia d'homes damunt dones, en la que es basa el patriarcat, es va enfortir quan es van demonitzar les dones per distreure al poble de la dissolució del sistema feudal i de la força que agafaven l'estat i l'església damunt la societat i sobretot damunt els cossos de les dones (Beteta Martín, 2016).

5.2 Tractats del diable, els manuals dels inquisidors

La societat de l'edat mitjana tenia una gran curiositat pel món demoníac i sobretot molta por a la bruixeria. Amb aquesta expectació cap al tema va ser fàcil que els teòlegs i predicadors fomentessin la credibilitat dels pactes amb el dimoni. Durant els segles XI i XII ja es creia amb el diable, però va ser al segle XIV que es va aprofitar aquesta fascinació pel món demoníac per demonitzar totes les conductes que es sortien de les noves normes. També tot el que no tenia explicació, climes extrems, morts no esperades, malalties... era associat al dimoni. Aquests factors van ajudar i fer possibles la demonització i la desvalorzació de la dona (Beteta Martín, 2016).

Per totes aquestes raons durant l'edat mitjana i l'edat moderna, els manuals que parlaven del dimoni eren un gènere literari més, convertint-se en els manuals dels inquisidors. Aquests manuals vulneraven els drets humans. Tots eren molt elaborats i tenien bases teològiques i filosòfiques i comptaven amb una part de com procedir per tal de condemnar els delictes relacionats amb la bruixeria (Jiménez Sureda, 2014).

Hi va haver una gran quantitat de manuals que es van escriure arreu d'Europa, i tot i que la inquisició amb el temps els va censurar, no van aturar de sorgir-ne de nous. Alguns dels manuals més coneguts són: *Directorium inquisitorum* (1376), escrit pel dominic Nicolau Aymerich ; *Fotalatium Fidei* (1458), del franciscà Alonso de Espina de Castella i inquisidor de Barcelona; *La demonomanie des sorciers* (1580) del jurista laic Jean Bodin; *Demonolatreiate libri tres* (1595) de Nicholas Rémy; *Patrocinio de Ángeles y combates de demononios* (1652) de Francisco de Blasco Lanuza ; *Historia de las Cuevas de Salamanca* (1734) de Francisco Botello de Moraes i el famós *Malleus Maleficarum* del qual es parla més extensament més endavant (Jiménez Sureda, 2014).

Inspirat en el *Malleus Maleficarum*, com molts altres manuals, a Espanya destaca *Elogios de la verdad e invectiva contra la mentira* de Luisa Maria de Padilla Manrique i Acuña. Aquest tractat és l'únic escrit en castellà per una dona i per això resulta de molt d'interès. L'autora com els seus companys masculins jutja tots els comportaments que el patriarcat considera que s'associen a les bruixes. El pensament misogin d'aquesta dona, com el context en què ella existia, no és el pensament general que tenien totes les dones del moment (Beteta Martín, 2016).

L'any 1486 dos sacerdots dominics Heinrich Kramer i Jacobus Sprenger van publicar a Alemanya, l'obra *Malleus Maleficarum*, (*Der Hexenhammer* o *Martillo de las brujas*) també anomenat el *Manual de la Inquisició*. La creació d'aquesta obra va ser promoguda per la Butlla *Summis desiderantes affectibus* escrita el desembre de 1484 pel Papa Inocenci VIII que promovia la persecució i la caça de bruixes. Aquest manual va dirigir principalment contra les dones i deixa evidència de la misogínia de l'època. Explicava com perseguir, jutjar, castigar i matar a les dones (Fajardo Sánchez, 2015).

Se encuentran infectados de la herejía de los brujos más mujeres que hombres. De ahí que, lógicamente, no se pueda hablar de herejía de brujos, sino de brujas, si queremos darle nombre; y loado sea el Altísimo que ha preservado hasta hoy al sexo masculino

de semejante abominación” (*Bula Summis desiderantus affectibus*, citat a Beteta Martín, 2016, p.146)

Per escriure el manual, Kramer i Sprenger es van basar en diferents texts i els van interpretar segons la seva conveniència. Alguns d'aquests diversos texts eren el "Manual de Inquisidores", obra del sacerdot dominic Raimundo Peñafort, "Directorio o Manual de los Inquisidores" de Nicolau Aymerich, la Bíblia, obres d'Aristòtil, i molts altres...(Aller Maisonnave, 2016).

El componen tres parts, la primera part es parla de l'existència de les bruixes i de les seves manifestacions malèfiques, a la segona es redacten casos pràctics, on es descriuen els poders de les bruixes per poder destruir-los i la tercera part es dedica a l'aspecte jurídic explicant tècniques d'interrogatori i del procediment inquisitorial o judicial. Aquest procés comença amb una acusació, seguida de tortura i de la condemna final (Aller Maisonnave, 2016). Les acusacions les podia fer qualsevol persona amb proves o sense, fent de testimoni o en l'anonimat, també els rumors podien ser l'inici del procés, en aquest cas el mateix jutge havia d'iniciar l'acusació (Fajardo Sánchez, 2015).

Cuando los instrumentos están preparados, el juez, por sí mismo o por medio de hombres honrados y celosos de la fe invitará a la acusada a que diga voluntariamente la verdad. Después, si se niega, ordenará a los verdugos que la aten con cuerdas y que la sometan a los demás instrumentos de tortura. Estos han de obedecer inmediatamente, no con alegría, sino como con turbación interior y vigilará siempre para que durante este tiempo haya guardias cerca de ella, de tal modo que no esté nunca sola. Porque puede visitarla el demonio y animarla a que se dé la muerte. (Krämer i Sprenger, citat a Fajardo Sánchez, 2015, p.488).

Es calcula que hi va haver unes trenta-quatre edicions i que van existir entre 30.000 i 50.000 exemplars del llibre, juntament amb aquests es divulgava la butlla papal contra les bruixes (Beteta Martín, 2016; Henningsen, 2014). Encara que aquest llibre va ser escrit per religiosos, els que el van emprar de forma extrema van ser els juristes. La Inquisició espanyola va prohibir el llibre l'any 1538 (Jiménez Sureda, 2017).

Aquestes dades són un reflex de l'interès que tenia la societat pels temes relacionats amb el dimoni i la bruixeria, ja que hem de tenir en compte que la majoria de la població era analfabeta.

Per tant, aquest gran nombre de manuals i d'exemplars els van llegir només una petita part de la societat, el que ens indica que la població culta estava totalment fascinada per la temàtica (Beteta Martín, 2016).

Els manuals van tenir molt de pes en la caça de bruixes. A partir de la publicació d'aquests la bruixeria es va feminitzar, les dones es veien com a malvades i més dèbils per ser seduïdes pel diable. A més, també influïen en el nombre de morts, els anys que hi havia menys publicacions d'aquests manuals, coincidien amb els anys que hi havia menys morts per bruixeria. Les bruixes eren considerades un perill per la salut, la vida i els poders masculins. En aquests escrits es pot veure la por que els homes tenien a les dones. Aquesta misogínia era la que alimentava el que en deien bruixeria.

Hi havia caçadors de bruixes que es dedicaven a trobar, torturar i matar. Quan havien trobat la suposada bruixa, les despullaven, rapaven i cercaven per tot el cos la marca del diable. Qualsevol imperfecció de la pell era un testimoni del seu pacte amb el dimoni. Si no trobaven cap marca que evidenciés aquest pacte, donaven per suposat que la marca estava dins el cos i les clavaven agulles i ganivets per trobar-la. Alguns pobles fins i tot feien recaptació d'imposts per pagar a aquests caçadors (Jiménez Sureda, 2017).

Una tercera precaución se ha de tomar en esta tercera etapa del proceso, la cual consistirá en afeitarle los pelos de todas partes del cuerpo. Ello en virtud de la misma razón que dábamos antes respecto de los vestidos, ya que con frecuencia, tanto entre los vestidos, como entre los pelos del cuerpo e incluso en otros lugares más íntimos que no se nombran, ocultan instrumentos que les sirven en el maleficio de taciturnidad. (Krämer i Sprenger, citat a Fajardo Sánchez, 2015, p.488).

Tot i que aquests manuals per caçar bruixes van tenir molt de pes i molta difusió també hi havia persones amb influència dins la societat com metges, filòsofs i capellans que s'oposaven a la caça de bruixes i a la utilització d'aquests textos com a guia per dur a terme aquests assassinats (Fajardo Sánchez, 2015).

5.3 El pes de la paraula bruixa

La bruixa és una construcció de la ment humana utilitzada pel control social a través de la por. A les bruixes se les associaven poders màgics que podien utilitzar per canviar l'entorn (Jiménez Sureda, 2017). La paraula bruixa té un significat diferent depenent del gènere del mot. A les bruixes, se les anomenava també maleficae, que significa dolentes o associades al mal. En canvi, la paraula bruixot és menys utilitzada per anomenar als homes que tenien relació amb la màgia, a aquests se'ls anomenava amb més freqüència, xamans, druides, mags... Paraules que tenen connotacions positives, relacionades amb la saviesa (Ot Padilla, 2018).

Si analitzam les definicions de la RAE que hi ha a continuació, citades a López-Villar, (2019, p.317) podem veure com aquestes tenen un contingut diferent per la paraula segons si és femenina o masculina. A les bruixes se les associen paraules, com malvada i aspecte repulsiu, mentre que als bruixots no. Tanta diferència hi ha entre la concepció d'un i altre que les paraules bruixot i bruixa a la vint-i-dosena edició del diccionari fins i tot tenien entrades diferents. La mínima participació de dones a la institució pot ser un dels motius perquè algunes paraules tinguin definicions tan sexistes. Les definicions de la institució juntament amb l'escassa participació de dones amb l'elaboració del contingut reflecteixen la societat patriarcal en la qual vivim.

brujo, ja

La forma f., quizá de or. prerromano.

3. m. y f. Persona a la que se le atribuyen poderes mágicos obtenidos del diablo.
4. m. Hechicero supuestamente dotado de poderes mágicos en determinadas culturas.
5. f. En los cuentos infantiles o relatos folclóricos, mujer fea y malvada, que tiene poderes mágicos y que, generalmente, puede volar montada en una escoba.
6. f. Mujer que parece presentir lo que va a suceder.
7. f. coloq. Mujer de aspecto repulsivo.
8. f. coloq. Mujer malvada.

5.4 Ser bruixa, una qüestió de gènere i classe

Una gran part de víctimes de la caça de bruixes van ser les dones. Hi ha alguns historiadors que diuen que va ser perquè hi havia un cert temor del poder que agafaven les dones als espais públics. Les dones a qui anomenaven bruixes sortien dels rols tradicionals i per això els homes les temien. Així i tot, ni els símbols associats a la bruixa van fugir dels rols que s'esperaven d'ella lligats al seu gènere, subordinació (al diable), l'escombra, les olles per fer pocions... Les bruixes eren les criades del diable. La construcció de les bruixes era un mirall de la societat, del patriarcat del moment, en la seva posició de bruixes estaven sotmeses al sexe masculí (Jiménez Sureda, 2017).

Al segle XIV tant els nobles com el poble acudia a les curanderes per trobar solucions a les seves malalties. Les curanderes eren dones grans sàvies que coneixien les propietats de les plantes medicinals amb les quals ajudaven a la gent (López-Villar, 2019). Aquestes pràctiques tan comunes es van començar a demonitzar, i a aquestes curanderes les van anomenar bruixes, amb tot el que comprometia. Al segle XV les parteres i les curanderes eren generalment dones. A poc a poc van sorgir els primers metges de les universitats (a les que només podien accedir els homes) i la medicina popular va ser relacionada amb la bruixeria i per tant condemnada (Méndez, 2019). Les sanadores del poble eren acusades per gaudir de la seva sexualitat, de cooperar i organitzar-se (Ehrenreich i English, citat a Torres Aimú, 2019). Amb aquesta caça de bruixes es pretenia que dones lliures i amb coneixements a poc a poc es convertissin en dones obedients, subordinades i silencioses (Díaz Lozano i Féliz, 2016).

La caça de bruixes era principalment contra les dones solteres, estrangeres, velles, vídues, pobres, curanderes, mendigues, lladres, adolescents que experimentaven amb drogues... però la por arribava a tots els indrets i també, en menys casos, als palaus (Jiménez Sureda, 2017). A les dones vídues que heretaven les terres dels seus homes i no es volien tornar a casar, sent lliures dels lligams amb el gènere masculí, se les havia de reconduir o eliminar. Les embarassades, les viudes i les solteres eren vigilades públicament. Estava mal vist i per tant es repudiava a la gent que ajudava a les mares solteres o tenia amistat amb elles (Godínez Rivas, 2020). És a dir, es jutjaven les amistats, la solidaritat femenina. Quan les suposades bruixes eren torturades, les obligaven a contar qui eren les altres bruixes, les obligaven a acusar a les seves amistats. En poques paraules, es condemnava tenir amigues (Díaz Lozano i Féliz, 2016).

Al mateix temps que la caça de bruixes hi havia una persecució cap als jueus. Per això podem dir que no és casualitat que a les reunions de les bruixes se les anomenés aquerrales o Sabbat, aquest darrer terme coincideix amb el nom que és dona al dia assenyalat del descans pels jueus.

Les institucions van utilitzar la bruixeria com a control social per anar construint un nou sistema. Qui sortia dels nous rols esperats era vulnerable a les acusacions de bruixeria. L'església i l'estat d'alguna manera havien d'argumentar els motius de l'apropiació de les terres (Ot Padilla, 2018).

Les bruixes eren part de la cultura de la societat, sortien a pamflets, cançons, contes... . La construcció de la bruixa sobretot va passar amb la cultura oral, ja que la majoria de la població era analfabeta. Per tant, va ser la societat que va anar construint i modificant el personatge. Aquestes cançons i contes servien per enviar el missatge i adoctrinar sobre el que es podia fer i el que no. Al segle XVIII, amb els inicis de la il·lustració, a poc a poc pensar en bruixes resultava irracional (Jiménez Sureda, 2017).

5.5 Bruixes, capitalisme i patriarcat

La història està escrita per homes, i quan s'intenta reconstruir la història de les dones hi ha capítols que es desconeixen. La història de la caça de bruixes, és una història que va existir paral·lelament a la història de l'esclavisme, a l'expulsió dels camperols de les seves terres a Europa i a la colonització d'Amèrica. I totes aquestes històries es relacionen amb els inicis del capitalisme (Díaz Lozano i Féliz, 2016; Ortiz Bandes, 2019).

Abans del capitalisme les terres comunals eren el centre de la vida social de les dones. En aquests espais es feien intercanvis, exercien la seva autonomia, i eren llocs per la cooperació. Encara que hi hagués una divisió sexual de la feina que donava més drets als homes a la terra, les dones tenien aquest espai per socialitzar. Les activitats domèstiques no estaven infravalorades i no suposaven relacions diferents. Les dones feien una xarxa social que els oferia cooperació i protecció. La societat creixia al voltant de les terres comunals, es feien festes, jocs, reunions... (Monteiro de Barros da Gama, 2019). Amb el capitalisme es va perdre la col·lectivitat, la cooperació entre les dones, les famílies es van privatitzar, i d'aquesta manera les dones quedaven tancades i aïllades a les llars (Jefries, 2018).

El capitalisme, sistema econòmic que es caracteritza per la propietat privada dels mitjans de producció i el benefici d'una minoria, era contrari a les relacions que tenien les dones amb les terres i a la vida comunitària i per això el sistema que hi havia fins al moment a poc a poc es va anar abolint (Monteiro de Barros da Gama, 2019). Amb la confiscació de les terres es perdien els béns comuns i l'economia que fins aquell moment es basava en els intercanvis. D'aquesta manera es va introduir el treball assalariat (Deepwell, 2019).

Des dels inicis del temps les dones han tengut coneixements del cos, de la natura, i han acompanyat els moments de la vida i la mort. Aquesta saviesa que les permetia tenir poder sobre els seus cossos va ser criminalitzada amb les acusacions de bruixeria per deixar pas a la medicina dels homes fomentant així la subordinació dels coneixements i de les dones. A mesura que els homes guanyaven poder en la ciència les dones eren obligades a desprendre's dels seus coneixements de medicina. Moltes de les cultures actuals segueixen les normes patriarcals i els coneixements segueixen sent cosa majoritàriament d'homes i les professions tendeixen a la separació per sexes. Als segles posteriors, a les dones que practicaven la medicina i no tenien llicència per fer-ho (perquè no se les permetia accedir als estudis oficials) se les castigava. La història de les dones no es menciona, i el paper curatiu que aquestes van tenir durant la història i tot el sofriment que les va suposar, s'ha deixat de banda. Al *Malleus Maleficarum* es pot llegir que "Les dones que saben curar saben destruir" (Yakushko, 2018).

La caça de bruixes promoguda per l'estat, l'església i la ciència, va ser clau per dur terme la divisió sexual del treball i l'apoderament masculí de la medicina i de l'Estat, sobretot dels aspectes sexuals, familiars, laborals (Ortiz Bandes, 2019). Les esmentades institucions es van ajuntar per tal de demonitzar les dones i castigar-les si es sortien del nou paper que s'esperava d'elles, destinat principalment a l'espai domèstic. Dels homes en canvi s'esperava que fossin públics i que es dediquessin al treball (Monteiro de Barros da Gama, 2019). La història de la caça de bruixes va ser una persecució molt àmplia de l'Estat per aterrir a la societat i per canviar la construcció que hi havia fins al moment d'aquesta. Amb aquesta caça contra les dones es destruïa tot el que socialment no ajudava a la construcció de la nova economia. El cos de les dones havia de formar part de l'Estat, havia d'estar disciplinat i sumís als homes i s'havia de transformar per formar part d'aquesta nova economia (Díaz Lozano i Féliz, 2016).

No es pot parlar de la cacera de bruixes sense parlar de l'obra de la historiadora Silvia Federici, *Caliban i la bruixa*. Aquesta obra, que és el resultat de nombrosos anys de recerca té com a finalitat donar una visió feminista del capitalisme i fer veure el paper que van dur a terme les dones. El llibre de Federici parla de temes com l'evolució social i la crisi política de l'Europa medieval, de les revoltes, de l'acumulació del treball, del cos de les dones, de la internalització del capital a través de la colonització i de la cristianització (Monteiro de Barros da Gama, 2019). Parla de la caça de bruixes i com aquesta va ser una peça important per a l'acumulació del treball i de la riquesa en el procés de transició entre el feudalisme i el capitalisme. El colonialisme i la persecució de les dones van ser clau perquè el capitalisme europeu tingués èxit. La posició social de les dones va canviar dràsticament (Godínez Rivas, 2020). Federici relaciona la caça de bruixes amb l'expropiació de les terres, el canvi del paper en la vida econòmica dels camperols i camperoles, i amb l'extermini de les curanderes (perdent així els coneixements ancestrals que havien passat de generació en generació) per deixar pas a la medicina dels doctors (Ortiz Bandes, 2019).

A Europa i a les colònies americanes, els crims imputats a dones en què es basaven els judicis i els càstigs eren els mateixos: pactes i copulació amb el diable, remeis a base d'herbes, volar per l'aire, ús d'ungüents. Federici explica que al segle XVI tots els governs van començar a castigar durament l'anticoncepció, els avortaments i els infanticidis. Amb la caça de bruixes s'estava caçant també la sexualitat no reproductiva, es castigaven el sexe entre persones grans, l'homosexualitat, les pràctiques sexuals que no tenien finalitats reproductives, la prostitució i fins i tot les danses (Collard i Dempsey, 2018; Godínez Rivas, 2020).

A la història del capitalisme i el colonialisme podem veure que cada vegada que un país s'inicia a un procés de capitalització de la vida i de la feina, la posició de la dona sempre és devaluada. La dona sempre és destinada a una feina que no és reconeguda i a la subordinació dels homes (Díaz Lozano i Féliz, 2016, p.148).

El capitalisme implicava una nova divisió sexual de la feina, que era bàsica pel seu desenvolupament. Separava entre la feina reproductiva de les dones i la feina productiva dels homes fora de casa. La feina productiva implicava el treball a les fàbriques, la producció i estar assalariat. La feina reproductiva implicava cuidar la salut i la higiene de la família i la llar perquè l'home pogués anar a fer feina. Aquesta feina no estava -ni està- remunerada, es donava

per entès que es feia per amor i que amb això bastava (Collard i Dempsey, 2018). Per tant, la construcció de l'ordre patriarcal exclouia a les dones de la feina remunerada i tenia com a conseqüència que aquestes depenguessin econòmicament dels homes i la subordinació, també implicava percebre el cos de les dones com una màquina de producció (Monteiro de Barros da Gama, 2019).

El sistema patriarcal era necessari per al capitalisme i les dones i el poder que tenien s'interposaven en aquest procés. Per això, les dones eren excloses del treball productiu i assalariat, quedaven relegades a cuidar de l'espai domèstic pels homes (Monteiro de Barros da Gama, 2019). El capitalisme ha pogut acumular tanta riquesa en part perquè la feina domèstica i reproductiva s'estava fent de franc i permetia que els homes poguessin anar a fer feina cada dia. Les dones fan feina domèstica dia darrere dia, sense pensions, sense vacances i sense remuneració. Elles no es van beneficiar del canvi del sistema econòmic, per elles va suposar el contrari; dependre dels homes, ser pobres, estar marginades... La violència dins les famílies sorgeix d'aquí, perquè quan obligues a algú a fer feina sense remuneració, s'empra la violència per aconseguir-ho. Per això, les relacions familiars, sexuals, estan plenes de violència, física, psíquica i potencial (Díaz Lozano i Féliz, 2016). L'explotació de la dona amb el treball domèstic gratuït i les relacions desiguals que això conforma, són les bases del capitalisme (Malnis, 2020).

Durant els anys setanta es va estudiar el treball domèstic en el procés del capitalisme. El treball domèstic sempre s'ha explicat com el treball que es fa per amor, però en realitat és feina que reproduïx la força de la feina. Les dones estaven confinades a fer aquestes feines i aquestes s'han identificat com el pilar de la producció capitalista i l'acumulació. La família i la reproducció va passar de ser una zona privada a una zona de productivitat (Díaz Lozano i Féliz, 2016).

Quan a mitjans dels anys seixanta el capitalisme va entrar en crisi, es va advertir que si les dones sortien a fer feina, es podria sortir d'aquesta crisi. Però els llocs de feina que estaven disponibles per les dones, no eren feines que les empoderassin. Eren ocupacions que eren una extensió de les tasques domèstiques i estaven mal remunerades. Les dones eren al mercat laboral, fent moltes hores i amb poc sou, i aquest fet, en comptes de fer-les lliures com hauria de ser, les va esclavitzar més, ja que aquestes feien (i fan) una doble jornada laboral, la de fora i la de dins de casa. Per altra banda, les tasques domèstiques s'han convertit en un servei que es pot pagar, i que normalment realitzen dones immigrants, per tant aquestes feines les segueixen fent dones i

amb situació i condicions de marginalitat. Amb aquesta duplicació de la seva jornada, la dona no pot sortir a queixar-se per totes aquestes mancances sinó que es veu obligada a resoldre la seva situació ella mateixa (Díaz Lozano i Féliz, 2016 ; Malnis, 2020).

Marx va analitzar el capitalisme amb la mirada posada damunt els treballadors assalariats, però el capitalisme necessita que hi hagi una quantitat de treball domèstic sense remunerar al darrere. Si Marx hagués tengut en compte totes les persones afectades, tal vegada no hauria tengut les mateixes consideracions cap al capitalisme (Malnis, 2020). Federici està amb desacord amb Marx precisament perquè el treball reproductiu de les dones no està valorat, no té en compte la devaluació de la dona ni els assassinats per bruixeria que es van dur a terme (Chattopadhyay, 2017; Monteiro de Barros da Gama, 2019).

És important entendre el que va significar la història de la caça de bruixes i de la reproducció per veure com aquesta continua en el desenvolupament de la globalització i el capitalisme. Avui en dia segueixen les persecucions cap a les dones acusades de bruixeria a diferents indrets del món com Àfrica i Índia (Díaz Lozano i Féliz, 2016). Federici pensa que el capitalisme és perjudicial per a la societat perquè aquest està acabant amb els recursos naturals del planeta. A més, aquest implica una divisió desigual de la feina i del sou que dona poder als assalariats damunt els no assalariats, que duu a una repartició desigual dels beneficis, fent els rics més rics i els pobres més pobres. Aquesta distribució desigual de béns no només separa a les persones en rics o pobres, sinó també en els que tenen més drets i el que menys. Entre aquests darrers hi ha les dones (Malnis, 2020).

La globalització té la finalitat de facilitar al capital el control total del treball i els recursos naturals i per això ha d'expropiar als treballadors de qualsevol forma de subsistència. Accions com l'expropiació de terres i aprofitar-se del treball dels més vulnerables (infants, dones, pobles indígenes, gent gran, immigrants, refugiats) estan normalitzades per la societat. Aquestes circumstàncies afecten de diferent manera, segons a la raça, el gènere, i el país d'origen al qual pertany una persona (Malnis, 2020).

Grans dones feministes com Dalla Costa, Federici, i Fourtunati van demostrar com el capitalisme i el patriarcat van de la mà. El patriarcat és una forma de què les dones siguin submises, i el capitalisme explota als treballadors i treballadores a les fàbriques. La subordinació social és el producte d'aquesta història.

L'exploració i l'opressió de la dona són el resultat del capitalisme i el patriarcat. Amb la transició del feudalisme cap al capitalisme van canviar els grups socials, es va redefinir la relació entre els dos sexes, les dones varen perdre poder dins la societat quedant relegades a fer tasques domèstiques no remunerades, es condemnava la sexualitat no reproductiva i es van cremar moltes dones a la foguera. Tots aquests canvis no només són deguts al capitalisme o al patriarcat, sinó a la unió i al pacte d'ambdós, a conseqüència d'aquesta unió les dones sofreixen violència institucional, econòmica, física ... (Malnis, 2020).

5.6. Les bruixes a través de la cultura

A l'edat mitjana les dones que no entraven dins les noves normes que la societat patriarcal i el capitalisme tenien preparades per elles eren etiquetades de bruixes. A través de diferents canals, com l'art, la literatura i les llegendes orals aquesta figura ha arribat als nostres temps i fins i tot podríem dir que amb altres iconografies; vampires, prostitutes, alcohòliques... La imatge de la bruixa medieval persegueix a qualsevol dona que surti dels ideals del patriarcat (Beteta Martín, 2016).

Com hem mencionat anteriorment, la figura de la bruixa es va anar construint sobretot a través de la cultura oral tot juntament amb altres moltes fonts d'informació de l'època. Amb el temps ha passat per diferents formats comunicatius; oral, escrit, gravat, pintat, esculpit, filmat... Les bruixes mai passen moda i es van renovant sovint, són representades a diferents espais, com per exemple a cançons i a videojocs contínuament (Jiménez Sureda, 2017).

Si a l'edat mitjana els manuals que parlaven del dimoni i de bruixeria van ser els més llegits per la part culta de la societat, els contes de bruixes van ser el que més es transmetria de forma oral per tal d'alliçonar al poble. Als contes les bruixes i les princeses reproduïen models oposats de les dones. Les bruixes representaven el que no es podia ser ni fer; vella, soltera, i les princeses representaven la joventut, la bellesa, el matrimoni, un exemple modèlic del que havia de ser una dona. Els contes i la por cap als personatges de les bruixes eren emprats per adoctrinar als infants (Ot Padilla, 2018).

A través de l'art també s'ha transmès el patriarcat mostrant les pors d'aquest sistema en forma de monstruositat femenina (Beteta Martín, 2016). Es representen de forma negativa, velles,

lletges, i duent a terme les arts malèfiques o directament a la foguera. Com podem veure als quadres de Goya que va pintar per la Duquessa d'Ossuna, que va fer pintar per decorar el seu palau (Deepwell, 2019; Jiménez Sureda, 2017).

Als anys setanta el paradigma de què era una bruixa va canviar. Les feministes es van apoderar de la figura de la bruixa per donar-li un altre significat, volia representar a les joves que lluitaven pels seus drets i llibertats, sobretot sexuals. Amb aquests reclams, la bruixa va passar de ser una bruixa lletja i vella a una bruixa sexualitzada i erotitzada que representava el que era prohibit pel gènere masculí (Ot Padilla, 2018).

Per altra banda, s'ha mercantilitzat la figura de la bruixa. Per exemple, Disney començava a canviar la imatge de la bruixa, que ara era de bon cor i intel·ligent amb la qual el públic podia empatitzar, per crear un món màgic rendible. Les zones on es van caçar bruixes s'han convertit en llocs turístics, tothom vol tenir una bruixa al seu poble. Tot això sense tenir en compte, en la majoria dels casos, el mal real que aquesta part de la història va causar (Ot Padilla, 2018).

Els estudis de gènere, juntament amb els estudis relacionats amb els mitjans de comunicació, han demostrat que aquests tenen un gran poder a l'hora de transmetre les construccions de gènere a la societat. Aquests medis reproduïen una vegada i una altra l'estructura patriarcal, que tan assimilada tenim, creant així, sense adornar-nos, les nostres pròpies identitats (Álvarez-Trigo, 2021).

Durant el darrer segle, les bruixes han aparegut a la pantalla gran. Hi ha incomptables pel·lícules i sèries on surten aquests personatges. Aquesta figura ha evolucionat durant els anys, abans reproduïa els estereotips que sempre se li havien adjudicat (vella, lletja, soltera, dolenta, solitària), amb el temps va passar a ser una imatge de consum sexualitzada, i als anys noranta es va vendre la imatge de la bruixa bona i guapa que cuida de la casa i renuncia als seus poders per amor, una bruixa que encaixava dins el patriarcat.

Tot i que actualment la imatge de la bruixa en alguns casos és utilitzada com a una crítica a la societat patriarcal i com a símbol del feminisme (icona social que no té res a veure amb les dones que van ser executades), normalment aquesta acaba caient en els estereotips ambivalents, de bruixa dolenta i vella, o de bruixa bona i maternal. Reproduint en ambdós casos estereotips associats a les dones (el que no s'ha de ser, enfront del que s'ha de ser). Les sèries segueixen

una estructura patriarcal on els indicis masclistes no només es veuen a través dels homes sinó també mitjançant les dones. Aquestes sèries, que evoquen aires feministes majoritàriament aposten per la individualitat de les seves protagonistes en lloc d'apostar per la sororitat. La imatge de bruixa individualista, està molt lluny de la cooperació que tenien entre elles les dones a les quals s'acusava de bruixeria (Álvarez-Trigo 2021; López-Villar, 2019).

A continuació podem llegir una cançó popular de Veracruz que representa tot els estereotips que s'associen a les bruixes, volar, els infanticidis, els poders màgics... (Godínez Rivas, 2020):

Ay qué bonito es volar
a las dos de la mañana
hasta venir a quedar
en los bracitos de Juana
que hasta quisiera llorar.

Me agarra la bruja
me lleva a su casa
me vuelve maceta
y una calabaza.

Ay dígame, y dígame
y cuénteme usted
cuántas criaturitas
se ha chupado usted.

Señora, ninguna
ninguna, no sé
ando en pretensiones
de chuparme a usted.

5.7 Les bruixes del passat, les bruixes del present

Les dones han intentat ser controlades i domesticades al llarg del temps. Durant el transcurs de la història s'han ideat diferents formes de control social que provenien tant d'esferes polítiques com socials. Aquestes formes de control social, sobretot han anat dirigides als col·lectius més marginals, entre ells, a les dones. Els càstigs als quals han estat sotmeses algunes volien servir d'advertència per controlar-les a totes (Hanash Martínez, 2018; Fajardo Sánchez, 2015).

Els contextos què es viuen arreu del món són molt diferents, però sembla que tenen característiques comunes. Les desigualtats que van creixent fruits del capitalisme i la globalització es representen de diferent forma a diferents indrets del món. Els caçadors de bruixes i les bruixes muden de forma d'un indret a un altre, però segueixen perdurant.

Actualment hi ha diferents formes de control social, una d'elles a un espai tan actual com a Internet. Les feministes són assetjades tant a l'àmbit virtual com a fora d'aquest. Els avenços que fan les feministes a aquest medi, són contraatacats pels discursos masclistes. La vigilància i l'assetjament a través de les noves tecnologies cap aquests grups de dones és constant. La representació que en fan de les dones feministes és molt semblant a la representació que es feia de les bruixes. Dones que eren l'origen de tots els mals i sobretot destructores del sexe masculí. Les humilien i les demonitzen per tal de restar valor a la força que representen (Hanash Martínez, 2018).

Per altra banda, arreu del món hi ha dones que avorten de forma clandestina, altres que estan empresonades per avortar, altres a les que manipulant-les les obliguen a esterilitzar-se, el seu cos, la seva capacitat reproductiva segueix sent de l'Estat (Jeffries, 2018).

La caça de bruixes, molt semblant a la que va sorgir a Europa, segueix a escala mundial, a Àfrica, l'Índia i Amèrica Llatina. A Àfrica els atacs a les bruixes, que arriben fins a tot a la mort es donen sobretot a Nigèria, Camerún, Tanzània, Namíbia i Mozambic. S'ha de destacar que fins que els europeus no van colonitzar Àfrica, les acusacions per bruixeria pràcticament no existien. El ressorgiment de la caça de bruixes a indrets com Àfrica ve donat amb diferents pretexts, les acusacions poden ser donades per conflictes per les terres, per l'economia, bregues familiars o entre la comunitat...(Federici, 2018b).

Les circumstàncies en què es donen la caça de bruixes actual i la que es va donar a Europa entre els segles XV i XVIII són diferents, així com el context històric i cultural, però sí que comparteixen una sèrie de característiques. Les bruixes africanes són acusades del mateix que s'acusava les bruixes europees: vols nocturns, canviar de forma, canibalisme, causar esterilitat, morts infantils, destrucció de collites... I als dos indrets les dones acusades majoritàriament són camperoles pobres, que viuen soles i que són considerades competidores dels homes. El que resulta més rellevant, és que la caça de bruixes a Àfrica s'està donant a llocs on molts de camperols es veuen obligats a deixar les seves terres, on estan sorgint noves formes de propietat i la cooperació comunal s'està perdent (Federici, 2018b).

El renaixement de la caça de bruixes pot ser degut a diferents motius. Per una banda, la creença amb les bruixes és utilitzada per justificar l'expropiació de les terres. La falta de terres fa que aquests conflictes s'agreugin i que s'utilitzin aquestes acusacions per poder apropiarse de terres. Les vídues que han lluitat per quedar a les seves terres han estat acusades de bruixeria per la família del difunt. Aquestes dones majors defensen un ús no capitalista dels recursos naturals, cuidant les seves terres per la seva subsistència i per la dels seus fills. Però en canvi els joves perceben la defensa d'aquestes terres, sense vendre-les com una forma de no evolucionar i no poder acumular riquesa (Federici, 2018b).

El govern i agències internacionals pressionen per privatitzar terres que són comunitàries. Els veïnats del poble estan tan ocupats acusant-se uns als altres que no són conscients que a poc a poc els estan traient de les terres que sempre han estat seves. L'eliminació de les camperoles no és l'únic objectiu de la caça de bruixes, darrere aquesta també hi ha el sistema patriarcal que té por que les dones agafin poder i empra la caça de bruixes per eliminar la competència que aquestes suposen a la seva masculinitat (Federici, 2018b).

Per altra banda, les persones que viuen a indrets rurals no poden alimentar a les seves famílies. Ha augmentat la mortalitat, sobretot en infants. La malnutrició i l'augment de VIH han fet que els sistemes de salut es col·lapsin i que es sospiti de les bruixes d'aquestes circumstàncies. Una altra causa d'aquestes acusacions és que la nova economia fa que alguns tornin més rics i empobreix a l'altra part de la població. El resultat és un entorn de desconfiança i ressentiment, de tensió. Els pobres veuen aquesta riquesa dels altres com el fruit de bruixeria, i els que s'enriqueixen tenen por que els pobres utilitzin la bruixeria contra ells. Finalment, a la caça de bruixes, també s'hi atribueix la mercantilització de la vida, ja que el tràfic d'òrgans i de parts

del cos per ser utilitzats a trasplantaments i a rituals per adquirir riquesa s'ha estès per Àfrica, generant por (Federici, 2018b).

Tots aquests factors han creat un clima de por cap a les bruixes, i aquesta por s'ha utilitzat com una font de feina. Els joves que no tenen feina, i que no tenen bones perspectives de futur, es desesperen i són fàcilment convençuts per lluitar contra el seu propi poble. S'han convertit en caçadors de bruixes, treballant per les famílies que es volen alliberar dels seus majors per quedar-se amb les seves propietats i fins i tot dels seus infants, acusats d'estar posseïts, quan la realitat és que no els poden mantenir. Darrere aquests caçadors, moltes altres vegades hi ha grans plans econòmics que provenen de l'estat o de companyies privades. Els mitjans de comunicació, ajuden a difondre aquesta por cap a les bruixes, donant indicadors de com localitzar-les (Federici, 2018b).

La caça de bruixes actual, consisteix en el fet que aquests caçadors de bruixes que s'autoanomenen així, assassinen a les persones acusades per tal de confiscar les seves propietats. Es realitzen campanyes de cercadors de bruixes que van de poble en poble, humiliant i aterrant a les poblacions. Extorsionen a les dones fins a arribar a la mort. Actualment al Nord de Ghana s'han obligat a un millar de dones a fugir de les seves comunitats i han estat exiliades a "campaments de bruixes". A Kènia moltes persones van esser atacades per grups organitzats, alguns enviats per les seves pròpies famílies. Aquests caçadors de bruixes són impunes a la justícia, els governs es mantenen al marge, la policia no es vol posar de la seva banda per no ser acusats de defensar a les bruixes, les feministes no s'han alçat en contra d'aquests crims. Només a Sud-àfrica s'han obert investigacions per resoldre els assassinats (Federici, 2018b) .

En definitiva, la caça de bruixes ha de ser entesa dins el context del capitalisme, la globalització i el patriarcat. Aquesta perjudica l'economia local, a la transmissió de valors i a les relacions entre generacions. Els infants veuen i col·laboren en els apedregaments a les suposades bruixes. Aquestes acusacions haurien de moure a tota la població mundialment, ja que són masculistes relacionades amb la globalització econòmica i que tenen conseqüències terribles per la població. La violència contra les dones no és un problema localitzat, és un problema global i per tant és un problema que tots i totes hem d'erradicar.

La caça de bruixes és un pretext per eliminar a persones amb un cert poder dins la comunitat, però que són febles. Com a la caça de bruixes Europea, a Àfrica aquesta caça de bruixes perjudica més a les dones, i sobretot a les dones majors. A diferents parts d'Àfrica s'acusen

dones de bruixeria, per ser grans, per ser comerciants, per ser empresàries i viatjar, ja que competeixen amb la masculinitat dels homes. Als homes que donen suport a aquestes dones o les intenten protegir se'ls acusa d'estar associats a bruixes i els assassinen (Federici, 2018b).

La caça de bruixes africana viola els cossos i els drets de les dones. És difícil creure que cap moviment feminista ha intentat lluitar i aturar aquesta causa. S'estan perdent la vida de moltes dones i amb elles, els valors, la cooperació, la vida comunitària. Per tant, s'ha de lluitar perquè aquestes dones tinguin igual accés a les terres que els seus homes, i perquè elles no se sentin desprotegides si són vídues, si ja són grans per procrear, si no tenen fills, o si no tenen fills del sexe masculí. S'ha d'empoderar a totes les dones i sobretot s'ha d'evitar que les dones majors siguin torturades, cremades, humiliades, assassinades per la seva pròpia comunitat amb total impunitat. Els caçadors de bruixes poden seguir matant perquè ningú els fa front. Plantar-se davant joves equipats amb cordes i benzina no serà fàcil, però hi ha d'haver una organització de dones que ho faci per no continuar amb aquesta situació de terror (Federici, 2018b).

El que hauríem de reflexionar, és que la caça de bruixes no està lligada a un període concret de la història. Si no que aquesta s'està reproduint a diversos llocs del món i que es seguirà perpetuant al llarg del temps i arreu del món de diferent forma sempre que hi hagi desigualtats i hi hagi gent marginada a la qual vulguin deshumanitzar.

Durant els darrers anys, a Noruega, Alemanya i Estats Units, han fet homenatges (en forma de memorials, monuments i un museu respectivament), a les bruixes per tal de fer veure la injustícia que es va cometre matant a dones amb l'excusa de cometre delictes que en realitat no havien dut a terme (Jiménez Sureda, 2017).

6. Conclusions

Amb l'objectiu d'analitzar la història de la cacera de bruixes des d'una perspectiva de gènere i la seva influència en la construcció de les identitats i en la vida de les dones actuals s'ha realitzat una recerca sistemàtica de bibliografia. De tots els documents trobats he analitzat 21 articles, entre ells un llibre. Amb tota la informació exposada he arribat a les següents conclusions i reflexions.

Amb les dades presentades als articles s'ha pogut observar que la caça de bruixes va ser un fenomen que sense cap dubte tenia relació amb el gènere. Si bé és cert que hi va haver homes acusats per bruixeria, el 90% de les persones acusades per aquests crims eren dones. La gran quantitat de manuals que es van escriure per perseguir bruixes i condemnar-les durant aquest període deixen evidència de la misogínia de l'època i documenten el feminicidi que es va dur a terme. Aquests texts, entre molts altres aspectes, descriuen qui era un bruixa i com la suposada fragilitat i debilitat de les dones les feia ser més vulnerables al diable i per tant a pactar amb ell. La reproducció d'aquests manuals va encendre la flama de la cacera de bruixes i l'estat, l'església, la ciència i la mateixa societat van fer que aquesta no s'apagués fins tres segles després. Les conseqüències d'aquesta època de persecució de les dones, han perdurat fins a l'actualitat.

La informació obtinguda indica que la figura de la bruixa va ser creada per gent amb poder per tal d'exterminar tot el que sortia del nou sistema que esperaven construir. La societat tenia tanta curiositat com por envers aquesta figura que havien elaborat, característiques que van ajudar a estendre la cacera. Les bruixes representaven tot el que sortia del que estava correctament institucionalitzat i per tant impedia el manteniment de l'ordre social. La caça de bruixes es va emprar com excusa per condemnar a les dones que es sortien de les noves normes socials que anaven lligades al capitalisme i al patriarcat i aprofitant-se de la situació es va utilitzar com a catalitzador perquè familiars i veïnats poguessin resoldre les seves disputes utilitzant la caça de bruixes com un recurs per desfer-se de les persones amb qui tenien problemes. Les condicions climatològiques, les morts, les males collites, tot el que no tenia explicació era obra de les bruixes. Qualsevol persona podia ser acusada de ser-ho, però la realitat és que no acusaven qualsevol, acusaven dones febles, dones grans, dones pobres, mares solteres, en definitiva a dones de col·lectius marginats.

A través de l'art, dels contes, dels mitjans de comunicació i d'altres medis, ens ha arribat una bruixa de múltiples cares. Aquesta representació, sempre al servei del patriarcat, ha servit a vegades per mostrar el que una dona no havia de ser (vella, lletja, lliure, sexual) i per altra banda, més endavant, aquestes bruixes es van convertir en el que s'havia de ser, bones esposes que havien de complaure els seus marits, i si era necessari renunciar als seus poder per amor. És a dir, si una dona és poderosa, o serà condemnada o haurà de renunciar als seus poders i a la individualitat per complaure a la societat, i per societat podem concretar al capitalisme i al sistema patriarcal. Als anys setanta, les feministes van donar-li la volta a la figura de la bruixa per empoderar-la, per representar a les dones que se sortien del camí preestablert. Aquestes

reivindicaven viure la sexualitat lliurement més enllà de la reproducció, i ser persones actives en la vida pública en comptes de quedar a l'esfera privada de la societat.

La diversitat de significats en què ha arribat la paraula bruixa als nostres temps deixa veure la càrrega que implica aquesta. En el seu moment els manuals i els predicadors van tenir molt de pes en la difusió del que era una bruixa, avui en dia la societat i els mitjans de comunicació ens marquen el camí que ha de seguir una dona per ser perfecta, vivint així amb una pressió continua per encaixar a la societat actual. Per això, és vital que hi hagi una educació que obri els ulls a les noves generacions perquè aquestes no visquin oprimides intentant assumir uns ideals impossibles.

Alguns historiadors no veuen la caça de bruixes com un atemptat contra les dones, però no poden explicar per què aquestes van ser la majoria de les assassinades. Les feministes ho tenen clar, la caça de bruixes va ser un feminicidi. Aquesta cacera va tenir conseqüències socials, polítiques, econòmiques i culturals que han perdurat al llarg del temps.

El capitalisme implica l'explotació massiva dels recursos que hi ha. Les dones durant la caça de bruixes volien mantenir les seves terres per tal de tenir els seus propis recursos. Amb el capitalisme es van privatitzar i els camperols havien de treballar pels propietaris que ara disposaven d'aquests recursos per tal de tenir un sou i subsistir. La pèrdua de l'economia dels intercanvis i la introducció del treball assalariat va excloure a les dones de la vida pública i les va sotmetre als homes. Aquests anaven a fer feina i les dones quedaven a casa per atendre a la família i la llar. D'aquesta forma, la transició del feudalisme al capitalisme pels homes implicava guanyar un salari, però per les dones va implicar la seva expulsió de les terres comunals, la dona va quedar relegada a les tasques de la casa, privant-la de la seva llibertat per associar-se amb altres dones, dels seus recursos i dels seus coneixements, quedant sotmesa així a l'home i a les necessitats d'aquest. Allunyar les dones unes de les altres les va deixar sense recursos propis, sense protecció i les va fer més vulnerables. El patriarcat i el capitalisme agafaven força i llevaven del camí a les dones que s'interposaven.

Avui en dia a diferents llocs del món, entre ells a Àfrica, la caça de bruixes continua. Tot i que el context històric és diferent s'estan reproduint les mateixes situacions. Estan matant a dones acusades de bruixeria per ses propietàries de terres que no volen vendre a grans empreses, al capitalisme. Elles veuen la venda d'aquestes terres com una pèrdua dels seus recursos que han passat de generació en generació. En canvi, els joves veuen la conservació d'aquestes terres

com una pèrdua de doblers. Per aquest motiu, és important recordar la història, perquè aquesta no es repeteixi i desgraciadament la història s'està repetint sense que ningú s'immuti.

Podem afegir que, el capitalisme a més d'exploitar els recursos de manera incontrolada, fa que les reparticions de béns siguin desiguals i que els rics siguin més rics i els pobres més pobres, creant també una desigualtat en els drets de les persones, ja que la vida està totalment economitxada. El capitalisme i el patriarcat són dos sistemes que van plegats i que es donen suport un a l'altre perquè els dos es basen en la subordinació de les persones, rics damunt pobres, homes damunt dones. Les dones van perdre poder a la societat quan aquests dos sistemes es van unir per demonitzar-les.

El patriarcat d'avui en dia és una construcció que s'ha fet durant el temps, aquest sistema etiqueta a totes les dones que se surten dels seus ideals com a monstres. Aquesta estructura ha cosificat a les dones i les ha convertides en la representació de la perversitat i el pecat, en impures. La subordinació econòmica les ha encadenades al rol que s'esperava d'elles. Rol que han integrat reproduint el que la societat, les institucions i els mitjans de comunicació les mostren i esperen d'elles. El patriarcat condemna totes les actituds, pensaments i comportaments que poden canviar les bases de la societat. Per tot això, totes les passes endavant que fan les dones per recuperar el seu lloc en els espais públics són injustament jutjades.

Respecte al capitalisme i al patriarcat, l'herència que aquesta caça de bruixes ha deixat, han estat dones tancades a les llars. Les dones van quedar relegades a la reproducció i a fer feina gratuïtament perquè l'home guanyés un salari. Amb la crisi del capitalisme les dones van haver de posar-se a fer feina fora de les cases, però els homes no es van posar a fer feina dins les llars. Les feines de les dones eren extensions de les feines domèstiques i estaven mal pagades. Les dones van passar a fer una segona jornada laborar per un salari absurd. Aquesta doble jornada sense un salari digne en lloc de ferles lliures les va sotmetre al sistema encara més. Aquestes condicions perduren a la societat actual, les dones estan tremendament ocupades, fent diverses feines dins i fora de casa, sense vacances, amb un sou mínim. Es dona per suposat que han de fer les tasques per amor, per amor als altres perquè la societat fa que s'oblidin d'elles mateixes. No tenen temps ni forces per empoderar-se, estan exhaustes i lligades als homes.

Per comprendre les desigualtats de gènere actuals cal fer una mirada cap al passat per analitzar els orígens d'aquestes i com és que han perdurat. El temps ha mantingut la flama del masclisme viva. Ho podem veure dia a dia amb tots els tipus de violència que hi ha cap a les dones, física,

psicològica, institucional, sexual... Les dones al llarg de la història han estat violades, explotades, marginades, per fer-les encaixar dins el patriarcat a la força. Elles han estat convertides en un recurs reproductiu de molt de valor que ha de complir uns paràmetres establerts per la visió androcèntrica.

Hem de destacar que les dones segueixen sent perseguides arreu del món si no reproduïxen el que el sistema espera. Se segueixen condemnant les famílies que no són tradicionals, segueix existint la divisió sexual de la feina i de la societat. Si volen sortir d'aquest camí, la societat patriarcal les castiga de forma simbòlica, convertint-les en bruixes, monstres, amb la finalitat que la societat les invisibilitzi, les aïlli, les margini i les repudiï. A països on suposadament hi ha igualtat, la violència domèstica augmenta a causa de la pèrdua de poder que senten els homes damunt les dones. Durant els segles que va durar la caça de bruixes la sexualitat sense finalitats reproductives es va criminalitzar. L'estat i l'església tenien control sobre aquesta, la criminalització ha perdurat, avui en dia se segueixen condemnant socialment i a alguns indrets del món legalment, els avortaments, l'homosexualitat, i totes les pràctiques sexuals que no tenen una finalitat reproductiva.

Tot i les creences populars, l'estat va tenir molt més pes en la caça de bruixes que l'església. La caça de bruixes va oprimir les ments i els cossos de les dones, algunes dones es van empoderar i lluitar contra el nou sistema, però aquestes van ser perseguides i matades per bruixes. Aquesta opressió segueix en l'actualitat sortint de diferents institucions com l'església, l'estat i la ciència.

Per tot això, hem de destacar que revisar la història és vital, perquè les dones existeixen i van existir i no només formant part de papers secundaris. Mirar cap al passat i investigar la caça de bruixes és el principi d'un llarg camí per poder recordar i dignificar a les dones que van ser jutjades i assassinades injustament i sobretot per reflexionar sobre la societat que va deixar que això succeís i sobre la societat d'avui en dia que segueix perseguint a les dones que se surten dels estereotips esperats i que deixa que en alguns indrets la caça de bruixes segueixi existint. Amb aquesta revisió històrica és impossible no reflexionar sobre el poc que saben de les dones del nostre passat. Si feim la mirada enrere... Què ens van ensenyar a l'escola i a l'institut de les dones del nostre passat? Les dones no existeixen als llibres de text? És imprescindible que es visibilitzi i es reivindiqui l'opressió que les dones han sofert al llarg del temps perquè aquesta no continuï perdurant.

En definitiva, la caça de bruixes va ser un feminicidi, es van assassinar a les dones que amb la seva forma de vida s'imposaven al sistema capitalista i al patriarcal. La caça de bruixes és una representació de tantes altres persecucions que s'han dut a terme per perseguir i exterminar a les persones que eren diferents, a les persones marginades. Aquestes caces estan promogudes per la por, la por que té la societat al que és surt de la norma. I partint d'aquesta por es van llevar la llibertat, la sexualitat, els coneixements i els recursos a les dones. Amb la caça de bruixes es va perdre la cooperació i la vida comunitària. La pèrdua d'aquesta xarxa i d'aquest tipus d'economia va desigualar les oportunitats de la societat, les va subordinar als seus homes i al sistema. Les dones eren castigades i aquests càstigs servien per advertir a les altres. A més, les tortures a les quals estaven sotmeses les obligaven a traïr la solidaritat i amistat que tenien entre elles. El sistema s'encarregava de convertir la cooperació en condemnes col·lectives.

La caça de bruixes seguirà perdurant de diferents formes sempre que hi hagi gent més poderosa que altra i gent marginada a la qual humiliar i manipular. El patriarcat i el capitalisme, amb el seu sistema d'acumulació, promouen jerarquies d'homes damunt dones i de rics damunt pobres. Moltes dones segueixen dependent dels homes tant econòmicament com socialment. Encara que les institucions promoguessin la caça de bruixes, part de la societat va fomentar-la. Per tant, hauríem de valorar si tal vegada no tenir una visió crítica del que passa al nostre voltant potser afavoreix accions amb les quals si prenguéssim consciència, no hi estaríem d'acord.

La violència contra les dones, és un problema global, arreu del món hi ha múltiples formes de violència que atempten contra les nines i dones dia a dia. Cal educació perquè les persones aprenguin a ser crítiques, a obrir la mirada. Cal visibilitzar a les dones del passat i del present; que les dones s'alcin per tornar a cooperar, a socialitzar, per protegir-se unes a altres, per compartir recursos; cal que les dones surtin del camí que els ha marcat fins ara el patriarcat per crear el seu propi.

Com diu el manifest de la campanya de la revista Sàpiens, "No eren bruixes, eren dones".

Referències

- Aller Maisonnave, G. (2016). Malleus maleficarum: “El martillo de las brujas”. *Instituto de derecho penal* 2. <https://publicaciones.fder.edu.uy/index.php/idp/issue/view/34>
- Álvarez-Trigo, L. (2021). Mujeres en la pantalla: la bruja feminista en *Chilling adventures of Sabrina*. *Clepsydra*, 20, 79-98. <https://doi.org/10.25145/j.clepsydra.2021.20.04>
- Astarita, C. (2018). Karl Marx y la transición del feudalismo al capitalismo. *Anales De Historia Antigua, Medieval Y Moderna*, 52, 165-178. <https://doi.org/10.34096/ahamm.v52.6428>
- Beteta Martín, Y. (2016). Brujas, femme fatale y mujeres fálicas: un estudio sobre el concepto de monstruosidad femenina en la demonología medieval y su representación iconográfica en la modernidad desde la perspectiva de la antropología de género. (Tesis, Universidad Complutense de Madrid). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=149265>
- Castell Granados, P. (2018). La caza de brujas en Cataluña: un estado de la cuestión. *Índice Histórico Español*, 131, 81-114. <http://hdl.handle.net/2445/136295>
- Castell Granados, P. (2021). L’articulació local de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVII). *Plecs d’història local*, 180. <https://www.raco.cat/index.php/Plecs>
- Collard, R. C., & Dempsey, J. (2018). Accumulation by difference-making: an anthropocene story, starring witches. *Gender, Place and Culture*, 25(9), 1349-1364. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1521385>
- Díaz Macías, E.M. (2020). Federici, Silvia: Calibán y la bruja. Mujeres, cuerpo y acumulación primitiva. *Historia Actual Online*, 51 (1), 167-184. <https://doi.org/10.36132/hao.vi51.1871>
- Díaz Lozano, J., Félix, M. (2016) «La caza de brujas sigue siendo un proceso clave para comprender el capitalismo hoy» Conversaciones con Silvia Federici. *Cuadernos de economía crítica* 2(4), 145-155. <http://sociedadeconomiacritica.org/ojs/index.php/cec/article/view/28>
- Fajardo Sánchez, L.A. (2015). Del Malleus Maleficarum a los Femicidios Actuales. *Oñati Socio-legal Series*, 5 (2), 472-497. <http://ssrn.com/abstract=2611947>
- Federici, S. (2018a). *Bruixes, caça de bruixes i dones*. Tigre de paper.
- Federici, S. (2018b). Caza de brujas, globalización y solidaridad feminista en África hoy día. *Pensar desde abajo*, 7, 137-161. <http://pensardesdeabajo.org/articulos/caza-de-brujas-globalizacion-y-solidaridad-feminis/>

- García García, C. M. (2017). Capitalismo y patriarcado, una aproximación desde la teoría feminista. *Trabajo Social: arte para generar vínculos*, 258-265.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7293727>
- González Estrada, J.R. (2018). De brujas, ungüentos y plantas. *Vindonus*, 2. <https://asociacionvindonus.com/no2-2018/>
- Gran enciclopedia catalana (2021). <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana>
- Godínez Rivas, G. L. (2020). La bruja. Mirada trasatlántica a las mujeres a través de un arquetipo y una canción. *XXIII Coloquio de Historia Canario-Americana*.
<http://coloquioscanariasamerica.casadecolon.com/index.php/CHCA/article/view/10449>
- Hanash Martínez, M. (2018). Disciplinamiento sexual: cazando brujas y ciberfeministas. *Investigación y género. Reflexiones desde la investigación para avanzar en igualdad: VII Congreso Universitario Internacional Investigación y Género*, 339-350. <https://idus.us.es/handle/11441/80307>
- Henningsen, G. (2014). La inquisición y las brujas. *eHumanista*, 26. <https://www.ehumanista.ucsb.edu/volumes/26>
- Jeffries, F. (2018). Reading Caliban and the Witch politically. *Gender, Place and Culture*, 25(9), 1322-1328.
<https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1462772>
- Jiménez Sureda, S. M. (2017). *Les bruixes. Del feminicidi històric a la icona social*. Servei de publicacions Universitat Autònoma de Barcelona.
- Malnis, C. M. (2020). Silvia Federici: entre el marxismo y el feminismo. Claves de lectura de su obra puesta en contexto. *Millcayac - Revista Digital De Ciencias Sociales*, 7(12), 215-236.
<http://revistas.uncu.edu.ar/ojs/index.php/millca-digital/article/view/1786>
- Méndez, A. (2018). Género, sexo y el crimen de brujería en los demonólogos ingleses y francófonos (c. 1580-1648). *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, 36, 433-462.
<https://doi.org/10.14198/RHM2018.36>
- Monteiro de Barros da Gama, B. (2019). Calibã E A Bruxa: Mulheres, Corpo E Acumulação Primitiva. *Investigación y desarrollo*, 27 (1). http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0121-32612019000100265
- López-Villar, R. Prototipos brujescos televisivos como posibles continuadores de estereotipos femeninos tradicionales. El caso de *American Horror Story: Coven* (2013) y *Apocalypse* (2018). *Investigaciones feministas* 10 (2), 315-331. <https://dx.doi.org/10.5209/infe.66496>

- Ortiz Bandes, G. (2019). La acumulación imaginaria: de Marx a Federici en torno a las metáforas de un capítulo del Capital. *Boletín GEC*, (23), 97–121.
<https://revistas.uncu.edu.ar/ojs3/index.php/boletingec/article/view/1866>
- Ot Padilla, I. (2018). Les bruixes: del feminicidi a l'ícona social. *Álabe*, 18.
<http://revistaalabe.com/index/alabe/article/view/489/302>
- Sánchez-Meca, J. (2010). Cómo realizar una revisión sistemática y un meta-análisis. *Aula abierta*, 38 (2), 53-64.
- Torres Aimú, J.I. (2019). El eterno viaje hacia el Sabbath. La génesis del discurso feminista sobre la caza de brujas (1968-1978). *Theomai: estudios sobre sociedad, naturaleza y desarrollo*, 39, 39-58.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7401579>
- Yakushko, O. (2018). Witches, Charlatans, and Old Wives: Critical Perspectives on History of Women's Indigenous Knowledge. *Women and Therapy*, 41(1-2), 18-29.
<https://doi.org/10.1080/02703149.2017.1323474>
- Zwissler, L. (2018). In the study of the witch: Women, shadows, and the academic study of religions. *Religions*, 9(4). <https://doi.org/10.3390/REL9040105>

ANNEXES

Annex 1

Autors	Any	Títol del document	Tipus de document	País de publicació	Base de dades
Isidro Ot Padilla	2018	Les bruixes: del feminicidi històric a l'icona social	Article revista	Espanya	Dialnet
Montserrat Jiménez Sureda	2017	Les bruixes: del feminicidi històric a l'icona social	Llibre	Espanya	Dialnet
Laura Álvarez-Trigo	2021	Mujeres en pantalla: la bruja feminista en Chilling adventures of Sabrina	Article revista	Espanya	Dialnet
Cecilia Magdalena Malnis	2020	Silvia Federici: Entre el marxismo y el feminismo claves de lectura sobre su obra puesta en contexto.	Article revista	Argentina	Dialnet
Gloria Luz Godínez Rivas	2020	La bruja. Mirada trasatlántica a las mujeres a través de un arquetipo y una canción	Acta de col·loqui	Espanya	Dialnet
Gastón Ortiz Bades	2019	La acumulación imaginaria: de Marx a Federici en torno a las metáforas de un capítulo del Capital.	Article de revista	Argentina	Dialnet
Juan Torres Aimú	2019	El eterno viaje al Sabbath: la génesis del discurso feminista sobre la caza de brujas (1968-1978)	Article de revista	Argentina	Dialnet
Rebeca López-Villar	2019	Prototipos brujescos televisivos como posibles continuadores de estereotipos femeninos tradicionales. El caso de American Horror Story: "Coven"(2013) y "Apocalypse (2018)".	Article de revista	Espanya	Dialnet
Macarena Hanash Martínez	2018	Disciplinamiento sexual: cazando brujas y ciberfeministas	Article de revista	Espanya	Dialnet
Silvia Federici	2018	Caza de brujas, globalización y solidaridad feminista en África hoy día	Article de revista	Espanya	Dialnet

Agustín Méndez	2018	Género, sexo y el crimen de brujería en los demonólogos ingleses y francófonos (c. 1580-1648)	Article de revista	Espanya	Dialnet
Juliana Díaz Lozano i Mariano Félic	2016	La caza de brujas sigue siendo un proceso clave para comprender el capitalismo hoy	Article de revista	Argentina	Dialnet
Yolanda Beteta Martín	2016	Brujas, femme fatale y mujeres fálica. Un estudio sobre el concepto de monstruosidad femenina en la demonología medieval y su representación iconográfica en la modernidad desde la perspectiva de la antropología de género	Tesis	Espanya	Dialnet
Luis Alfonso Fajardo Sánchez	2015	Del Malleus Maleficarum a los Femicidios Actuales	Article de revista	Espanya	Dialnet
Katy Deepwell	2019	Feminist Interpretations of Witches and the. Witch Craze in Contemporary Art by women	Article de revista	Regne Unit	Scopus
Rosemary-Claire Collard i Jessica Dempsey	2018	Accumulation by difference-making: an anthropocene story, starring witches.	Article de revista	Regne Unit	Scopus
Bárbara Monteiro de Barros da Gama	2019	Calibã e a bruxa: mulheres, corpo e acumulação primitiva	Resenya	Brasil	Web of Science
Laurel Zwissler	2018	In the Study of the Witch: Women, Shadows, and the Academic Study of Religions	Article de revista	Estats Units	Web of Science
<u>Sutapa Chattopadhyay</u>	2017	Caliban and the Witch and wider bodily geographies	Article de revista	Canadà	Web of Science
Oksana Yakushko	2018	Witches, Charlatans, and Old Wives: Critical Perspectives on History of Women's indigenous Knowledge	Article de revista	Regne Unit	Web of Science
Fiona Jeffries	2018	Reading Caliban and the Witch politically	Article de revista	Regne Unit	Web of Science